

ДЕРЖЛІСАГЕНТСТВО
ДЕРЖАВНЕ СПЕЦІАЛІЗОВАНЕ ГОСПОДАРСЬКЕ
ПІДПРИЄМСТВО «ЛІСИ УКРАЇНИ»
ФІЛІЯ «ЛІСОВИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЦЕНТР»
ДП «ЛІСИ УКРАЇНИ»
КАРПАТСЬКЕ РЕГІОНАЛЬНЕ НАВЧАЛЬНЕ ВІДДІЛЕННЯ

ЗАТВЕРДЖУЮ
Директор філії
Сергій ІРКЛІЄНКО
«30» березня 2026р.

ОСВІТНЯ ПРОГРАМА
професійного навчання працівників лісового господарства
«Концептуальні підходи наближеного
до природи лісівництва в Карпатському регіоні»

Термін навчання – 45 годин /1,5 ЄКТС

Форма навчання – очна, з відривом від виробництва

Розробники:

Вікторія КАШУБА – завідувач
Карпатського регіонального
навчального відділення філії
«Лісовий навчальний центр» ДП
«Ліси України»

Микола ЧЕРНЯВСЬКИЙ –
викладач філії «Лісовий
навчальний центр» ДП «Ліси
України», к. с.-г. н., доц.

СХВАЛЕНО на засіданні Педагогічної ради
філії «Лісовий навчальний центр» ДП «Ліси України»
протокол № 2 від «27» березня 2026 р.

Боярка – 2026

Рецензенти:

Коржов В. Л. – провідний науковий співробітник Українського науково-дослідного інституту гірського лісівництва імені П. С. Пастернака, *доцент, кандидат технічних наук;*

Парпан Т. В. – провідний науковий співробітник лабораторії екології та захисту лісу Українського науково-дослідного інституту гірського лісівництва імені П. С. Пастернака, *кандидат біологічних наук.*

РЕЦЕНЗІЯ

на **Освітню програму професійного навчання працівників лісового господарства «Концептуальні підходи наближеного до природи лісівництва в Карпатському регіоні»** розроблену філією «Лісовий навчальний центр» ДП «Ліси України»

Проведення перепідготовки і підвищення кваліфікації професійних лісівників з їх орієнтацією на здатність розв'язувати спеціалізовані завдання та практичні проблеми у лісовій галузі, сфері охорони довкілля та сталого природокористування на засадах застосування сучасних теоретичних та практичних підходів наближеного до природи лісівництва є надзвичайно актуальним і своєчасним заходом, який відповідає чинному законодавству України.

Основною метою освітньої програми поданої на рецензування є підвищення рівня знань фахівців лісгосподарського виробництва в напрямку застосування багатофункціонального наближеного до природи ведення лісового господарства з урахуванням вимог сучасного лісівництва, наявних тенденцій кліматичних змін та конкретних природно-виробничих умов Карпатського регіону. Розробниками програми є працівники філії «Лісовий навчальний центр» ДП «Ліси України»: завідувач Карпатського регіонального навчального відділення Вікторія Кашуба; викладач, к. с.-г. н., доцент Микола Чернявський.

Освітня програма розрахована на очну форму навчання. Термін навчання за освітньою програмою складає 45 академічних годин, з них на теоретичні заняття розраховано 21 година, практичні заняття тривають 20 годин, на контроль знань виділено 4 години. Практичні заняття передбачено проводити на спеціально закладених стаціонарних модельних територіях, розташованих в двох лісництвах Вигодського надлісництва. До учасників навчального процесу поставлені такі вимоги: повна або базова вища освіта відповідного напрямку підготовки (спеціальності) – бакалавр або магістр; стаж роботи за фахом – не менше 2 років. Перед ними поставлені завдання стосовно вивчення, вдосконалення та набуття нових знань, навичок, компетентностей, які необхідні для професійного виконання своїх посадових обов'язків відповідно до завдань та повноважень покладених діючими нормативно-правовими актами стосовно ведення лісового господарства на принципах наближеного до природи лісівництва і забезпеченням охорони та захисту лісів, їх відтворення і раціонального використання.

Зміст освітньої програми включає наступні розділи: пояснювальна записка, кваліфікаційна характеристика, навчальний план, програма курсу,

список літератури. Освітня програма складається з 2 модулів та 14 тем. В ній обгрунтовано і послідовно викладено вимоги до змісту кожної теми, а також подано широкий список літературних джерел. Заняття передбачено проводити з урахування кваліфікаційного рівня слухачів. Методика навчання базується на вивченні основних законодавчих актів у сфері лісового та мисливського господарства, прогресивних технологій відтворення лісів та лісозаготівельних робіт, захисту лісу, теоретичних і практичних засад наближеного до природи лісівництва, охорони праці, пожежної безпеки. Висвітлені в освітній програмі вимоги до змісту і порядку організації навчального процесу свідчать про системний підхід щодо забезпечення слухачів необхідними знаннями та вміннями у сучасній практичній діяльності.

При цьому необхідно відмітити певні неузгодженості тем занять теоретичного і практичного курсів програми, а також наявність орфографічних і стилістичних помилок. Однак наведені зауваження не знижують загальної позитивної оцінки розглядуваного документу і не носять принципового характеру.

Висновок: Освітня програма професійного навчання працівників лісового господарства «Концептуальні підходи наближеного до природи лісівництва в Карпатському регіоні» відповідає сучасним вимогам і потребам суспільства та сприятиме формуванню освічених фахівців лісогосподарського виробництва і за умови врахування вищенаведених зауважень рекомендується до затвердження.

Рецензент провідний науковий співробітник УкрНДІгірліс, старший науковий співробітник, член-кореспондент Лісівничої академії наук України, кандидат технічних наук, Володимир КОРЖОВ

24.03.26
(дата)

(підпис)

РЕЦЕНЗІЯ

на Освітню програму професійного навчання працівників лісового господарства «Концептуальні підходи наближеного до природи лісівництва в Карпатському регіоні» розроблену філією «Лісовий навчальний центр» ДП «Ліси України»

Перепідготовка професійних лісівників для Карпатського регіону має на меті трансформацію фахівця з лісівництва у ведення лісового господарства, наближеного до природи лісогосподарювання. Це передбачає застосування теорій та методів міждисциплінарних наук, набуває все більшого значення екологічна і соціальна роль лісів. Чітка орієнтація на Карпатський регіон є критично важливою, бо для гірських умов технології лісозаготівель та відтворення суттєво відрізняються від рівнинних. Велика увага приділена наближеному до природи лісівництву, що відповідає європейським стандартам сталого управління лісами.

Розробники освітньої програми: Вікторія Кашуба – завідувач Карпатського регіонального навчального відділення філії «Лісовий навчальний центр» ДП «Ліси України», Микола Чернявський – викладач філії «Лісовий навчальний центр» ДП «Ліси України» к. с.-г. н., доц.

Освітня програма розрахована на термін навчання – 45 годин/1,5 ЄКТС, форма навчання – очна, з відривом від виробництва.

Зміст програми фокусований на здатності приймати самостійні рішення в умовах високої невизначеності (зміна клімату, гірський рельєф). Значення і унікальність освітньої програми полягає в прикладній орієнтації: отримання базових знань з лісівництва, лісового, земельного та природоохоронного законодавства; методичних, нормативних та інших матеріалів, що стосуються виробничо-господарської діяльності дільниці.

Нормативний зміст підготовки забезпечується 1,5 кредитами ЄКТС, що дозволяє слухачам успішно досягнути програмних результатів навчання.

Пояснювальна записка чітко окреслює коло слухачів, орієнтуючись на практикуючих спеціалістів лісового господарства Карпатського регіону. Програма охоплює як управлінську ланку, так і безпосередніх виконавців, деталізує роль фахівців у різних аспектах ведення лісового господарства. Таке широке охоплення дозволяє забезпечити єдиний методологічний підхід на всіх рівнях господарювання. Програма спрямована на оновлення знань згідно з Положенням про державну лісову охорону. Автори вдало поєднують виробничі завдання з освітніми цілями курсу. Це забезпечує високу релевантність навчання реальним посадовим обов'язкам слухачів.

Застосування методики, що базується на вивченні прогресивних технологій та законодавчих актів, забезпечує високу кваліфікацію слухачів. Важливим є залучення самостійної роботи, що розвиває навички пошуку та аналізу професійної літератури. Використання конкретних лісництв

(Людвиківського та Малотур'янського) як навчальних майданчиків додає програмі практичної достовірності. Очна форма навчання дозволяє забезпечити безпосередню взаємодію з експертами та обмін досвідом між слухачами. Система контролю, що включає тести та співбесіди, дозволяє об'єктивно оцінити рівень засвоєння матеріалу. Гнучкість у розподілі годин між темами дозволяє адаптувати курс під конкретні потреби групи. Такий підхід робить програму динамічною та орієнтованою на результат.

Оцінка кожної з семи тем освітньої програми наступна.

Тема 1.1: Наближене до природи лісівництво: теоретичні і практичні засади.

Дана тема є фундаментальною, оскільки вона формує новий світогляд майбутнього фахівця, відходячи від споживацького ставлення до лісу. Виклад матеріалу базується на розумінні лісу як цілісної екосистеми, що є ключовим для сталого розвитку Карпатського регіону. Акцент на безперервності існування лісового покриву, принципи збереження біотичного різноманіття, закладені в тему, відповідають сучасним загальноєвропейським екологічним вимогам. Особливої уваги заслуговує підхід до вилучення деревини лише в межах річного приросту, що гарантує невиснажливе лісокористування.

Тема 1.2: Функції лісів і системи ведення господарства.

У цій темі розглядається критично важливе питання функціонального зонування лісів, що є основою для диференційованого господарювання. Підкреслено специфіку управління лісами залежно від їхньої категорії захисності та водозбірних басейнів, що надзвичайно актуально для Карпат. Гармонізація систем ведення господарства на зонально-типологічній основі дозволяє враховувати потреби місцевих громад та екологічні обмеження. Важливим аспектом є акцент на підвищенні стійкості лісів до глобальних кліматичних змін, що є викликом сучасності.

Тема 1.3: Законодавчі документи впровадження наближеного до природи лісівництва.

Цей розділ має надзвичайно високу практичну цінність у контексті інтеграції України до Європейського Союзу. Розгляд Директив та Регламентів ЄС дозволяє слухачам зрозуміти міжнародні стандарти охорони природи та біорізноманіття. Тема охоплює питання економічного та соціального стимулювання за надання екосистемних послуг, що є новим словом у вітчизняній практиці. Особлива увага приділяється необхідності прийняття нових нормативних актів, що регулюють вибіркові системи рубок.

Тема 1.4: Технологічні аспекти впровадження наближеного до природи лісівництва

Тема фокусується на технічній стороні реалізації концепції НПЛ, без якої теорія залишалася б нездійсненою. Визначальний розвиток мережі лісових доріг обумовлює критичну інфраструктурну основу для вибіркового лісівництва. Огляд сучасних систем лісових машин, зокрема мобільних канатних установок, відповідає специфіці гірського рельєфу Карпат. Важливим є наголос на природозберігаючих технологіях, які мінімізують пошкодження ґрунту та підросту під час трелювання деревини. Вивчення технологічних схем

розробки лісосік дозволяє оптимізувати процеси заготівлі деревини без шкоди для довкілля.

Тема 1.5: Наближене до природи лісівництво і рубки перетворення.

Зроблено детальний опис процесу перетворення одновікових монокультур у складні, багатоярусні та різновікові деревостани. Це має вирішальне значення для відновлення природної структури лісів Карпат, які постраждали від масштабних насаджень смереки у минулому столітті. Обґрунтування інтенсивності та повторюваності заходів дозволяє слухачам зрозуміти тривалість процесу перетворення, який може тривати десятиліттями. Розділ методично грамотно пов'язує біологічні потреби дерев з господарськими завданнями. Це ключова тема для розуміння практичної реалізації НПЛ на рівні окремого виділу.

Тема 1.6: Лісовпорядкування лісів на засадах наближеного до природи лісівництва.

Висвітлені питання планування та обліку лісових ресурсів за новітніми стандартами. Наголошено на необхідності переходу до вибірково-статистичної інвентаризації, що є вимогою часу та міжнародної звітності. Використання географічних інформаційних систем (ГІС) у темі подається як основний інструмент для моніторингу стану лісів. Важливим елементом є залучення громадськості до планування, що забезпечує прозорість лісового господарства. Тема детально розкриває методику натурального підбору ділянок для вибіркової рубки. Поняття "цільових типів деревостанів" допомагає фахівцям орієнтуватися на кінцевий ідеальний результат господарювання.

Тема 1.7: Огляд принципів, методів і способів наближеного до природи лісівництва та їх впровадження у практику господарювання.

Завершальна теоретична тема проводить порівняльний аналіз успішного досвіду впровадження НПЛ у країнах Європи та України. Акцент - поступовий перехід від суцільних рубок до раціонального поєднання вибіркової та поступових систем. Особлива увага приділяється розробці нових "Правил рубок", що мають стати основою майбутньої нормативної бази. Тема підсумовує всі попередні знання, формуючи цілісну модель господарювання у гірських та рівнинних лісах. Тема стимулює критичне мислення та пошук оптимальних шляхів адаптації європейського досвіду до українських реалій.

Блок самостійної роботи у програмі виступає критично важливим сполучним елементом, що дозволяє слухачам глибше зануритися у специфіку наближеного до природи лісівництва (НПЛ) поза межами аудиторного часу. Змістовне наповнення, згідно з пояснювальною запискою, охоплює аналіз фундаментальної літератури та чинних нормативно-правових актів. Самостійне опрацювання щодо європейських стандартів та Директив ЄС є методично виправданим, оскільки вимагає від слухача індивідуального аналізу великих обсягів законодавчих текстів. Особливу цінність має самостійна робота у контексті підготовки до практичних занять у Людвиківському та Малотур'янському лісництвах, де слухачі мають самостійно ознайомитися з історією об'єктів та попередніми показниками таксації.

Контроль за результатами самостійної роботи ефективно інтегрований у підсумкове тестування та практичний іспит, де перевіряється здатність до глибокого синтезу знань.

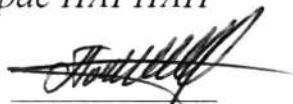
Загалом представлена освітня програма - це важливий крок від «експлуатаційного» лісівництва до «екосистемного». Вона відповідає духу європейських гірських лісових шкіл. Особливо цінним є те, що в ній адаптовані ці принципи до українських реалій (ЕОД, фотофіксація, вибухонебезпечні предмети), чого немає в європейських програмах, але що є життєво необхідним для України сьогодні.

Висвітлені в освітній програмі вимоги до організації освітнього процесу свідчать про системний підхід для забезпечення слухачів необхідними знаннями та вміннями у сучасній практичній діяльності. Освітня програма є змістовною, логічно побудованою та такою, що повністю відповідає сучасним вимогам лісогосподарського виробництва.

«Освітня програма професійного навчання працівників лісового господарства «Концептуальні підходи наближеного до природи лісівництва в Карпатському регіоні» відповідає сучасним вимогам і потребам суспільства та сприятиме формуванню освічених фахівців і рекомендується до затвердження та використання у навчальному процесі філії «Лісовий навчальний центр» ДП «Ліси України».

Рецензент провідний науковий співробітник лабораторії екології та захисту лісу УкрНДІгірліс, кандидат біологічних наук, Тарас ПАРПАН

24.03.26
(дата)

(підпис)

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

До освітньої програми «Концептуальні підходи наближеного до природи лісівництва в Карпатському регіоні»

Освітня програма та навчальний план освітньої програми працівників Карпатського регіону розраховані на оновлення та отримання нових знань спеціалістів лісового господарства з наближеного до природи лісівництва.

Метою освітньої програми є: поглиблення та актуалізація знань слухачів з основ багатофункціонального наближеного до природи ведення лісового господарства, його підходів та інструментів у зв'язку з глобальними кліматичними змінами та необхідністю відтворення стійких корінних деревостанів, зміни підходів та мислення до ведення лісового господарства лісівників Карпатського регіону України.

Завдання освітньої програми – вивчення, вдосконалення та набуття нових знань, навичок, компетентностей, які необхідні для професійного виконання своїх посадових обов'язків стосовно ведення лісового господарства, охорони, захисту і відтворення лісів.

Освітня програма складається з 2 модулів та 14 тем. Методика навчання базується на вивченні основних законодавчих актів у сфері лісового та мисливського господарства, прогресивних технологій відтворення лісів та проведення лісозаготівельних робіт, теоретичних і практичних засад наближеного до природи лісівництва, охорони праці, пожежної безпеки.

За результатами опанування освітньої програми слухач повинен знати:

- основні вимоги до впровадження наближеного до природи лісівництва в Україні;
- сучасні підходи до відтворення лісів в Україні на основі досвіду провідних країн.

Уміти:

- впроваджувати заходи наближеного до природи лісівництва в підпорядкованих лісових масивах;
- використовувати сучасні підходи до відтворення лісів.

Термін навчання – 45 академічних годин, з них 16 годин розрахована на теоретичну підготовку в аудиторії Карпатського регіонального навчального відділення (частина тем передбачена до самостійного опрацювання слухачами відповідно до списку літератури), 20 годин – практична підготовка на закладених стаціонарних дослідних об'єктах з рубок переформування в чистих смерекових насадженнях у Людвиківському лісництві та цільовими ялицево-дубовими деревостанами Малотур'янського лісництва Вигодського надлісництва.

Форма навчання – очна. Перед початком навчання слухачі проходять вхідне тестування (вхідний контроль знань), яке проводиться з метою визначення початкового рівня підготовки, оцінювання наявних знань та компетентностей, а також для адаптації змісту освітньої програми до потреб слухачів. Навчання за програмою завершується підсумковим контролем. Контроль знань розраховано

на 4 години, з них:

– 2 години на підсумкове тестування за результатом проходження теоретичного курсу у навчальній аудиторії Карпатського регіонального навчального відділення;

– 2 години на перевірку знань за практичним курсом, під час якої слухачі надають свої пропозиції з проведення рубки переформування.

Розподіл модулів та тем має орієнтовний характер, послідовність і кількість годин за модулями та темами може змінюватись в межах визначеного часу передбаченого освітньою програмою.

Після успішного проходження контролю знань філія «Лісовий навчальний центр» ДП «Ліси України» видає слухачу сертифікат встановленого зразка.

НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН

професійного навчання «Концептуальні підходи наближеного
до природи лісівництва в Карпатському регіоні»

Кількість годин/кредитів ЄКТС – 45 / 1,5 ЄКТС

Форма підсумкового контролю – підсумкове тестування за теоретичним курсом, перевірка знань з захистом практичних робіт за практичним курсом

№ п/п	Найменування модулів та тем	Всього годин	у т. ч.			КЗ
			лекції	ПЗ	СРС	
1	2	3	4	5	6	7
1	Теоретичний курс	21	16		5	
1.1	Наближене до природи лісівництво: теоретичні і практичні засади	5	4		1	
1.2	Функції лісів і системи ведення господарства	2	2			
1.3	Законодавчі документи впровадження наближеного до природи лісівництва	3	2		1	
1.4	Технологічні аспекти впровадження наближеного до природи лісівництва	3	2		1	
1.5	Наближене до природи лісівництво і рубки переформування	3	2		1	
1.6	Лісовпорядкування лісів на засадах наближеного до природи лісівництва	2	2			
1.7	Огляд принципів, методів і способів наближеного до природи лісівництва і їх впровадження у практику господарювання	3	2		1	
2	Практичний курс	20		20		
2.1	Практичні аспекти наближеного до природи ведення лісового господарства та рубок переформування.	2		2		
2.2	Оцінка проведених заходів першого прийому переформування в смерекових деревостанах Людвиківського лісництва. <i>(Ознайомлення з досвідом роботи в буково-ялищевих лісах Моршинського лісництва.)</i>	4		4		
2.3	Етапи переформування насаджень та критерії їх призначення і проведення.	3		3		
2.4	Особливості відбору дерев у рубку при переформуванні насаджень.	3		3		
2.5	Цільові параметри оптимальних деревостанів і їх визначення.	4		4		
2.6	Оцінка цільових ялицево-дубових деревостанів Малотур'янського лісництва.	2		2		
2.7	Методи контролю за якістю рубок переформування.	2		2		
3	Контроль знань	4				4
3.1	Підсумкове тестування за Теоретичним курсом	2				2
3.2	Перевірка знань за Практичним курсом <i>(Призначення дерев у рубку переформування в ялицево-дубових насадженнях Малотур'янського лісництва.)</i>	2				2
	Всього за програмою	45	16	20	5	4

ПРОГРАМА ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

Теоретичний курс

Тема 1.1 Наближене до природи лісівництво: теоретичні і практичні засади

Розуміння лісу як природної екосистеми, здатної до самовідновлення. Багатофункціональність лісів (екологічна, економічна, соціальна). Виконання функцій лісами на місцевому, національному та глобальному рівні. Забезпечення безперервності існування лісової рослинності. Основні принципи збереження біорізноманіття. Специфіка формування різновікової структури лісів та підтримання стійкості деревостанів. Проведення заготівлі деревини в межах річного приросту. Заходи щодо збереження захисних, водоохоронних та кліматорегулюючих функцій лісу. Охорона ґрунтового покриву. Принципи застосування екологічно безпечних лісгосподарських технологій. Впровадження наближеного до природи лісівництва. Стратегічні напрями розвитку відповідно до державної політики управління лісами України до 2035 року.

Тема 1.2 Функції лісів і системи ведення господарства

Специфіка та особливості лісоуправління з метою забезпечення ведення лісового господарства на засадах сталого розвитку з урахуванням природних та економічних умов, цільового призначення, лісорослинних умов, видового складу лісів, а також функцій, які вони виконують – за типами лісу, водозбірними басейнами та захисними категоріями лісів в Україні. Подальша гармонізація систем ведення лісового господарства на зонально-типологічній основі з врахуванням потреб місцевих громад. Відтворення корінних деревостанів за типами лісу залежно від категорії захисності лісів і їх багатофункціональної ролі та підвищення стійкості лісів до глобальних кліматичних змін. Багатофункціональна роль лісів залежно від категорій захисності. Гармонізація систем ведення лісового господарства.

Тема 1.3 Законодавчі документи впровадження наближеного до природи лісівництва

Вплив євроінтеграційних процесів на національне лісове законодавство. Європейські стандарти і необхідність гармонізації національного лісового законодавства, забезпечення більш ефективного управління лісами, збереження біорізноманіття в умовах глобальної зміни клімату та протидії процесам деградації лісів. Концепція наближеного до природи лісівництва – загальна ідея та принципи, які визначають підхід до ведення лісового господарства тепер і на перспективу з врахуванням директив щодо сталого лісокористування - EU Forest Strategy for 2030 та EU Biodiversity Strategy for 2030, а також кращих європейських практик - EU Guidelines on Closer-to-Nature Forest Management (2023).

Адаптація лісового законодавства України до європейських стандартів. Аналіз основних нормативних актів ЄС, які мають відношення до лісового господарства. Директиви та регламенти, що встановлюють вимоги до охорони

природи, управління лісами та збереження природних ресурсів, тваринного і рослинного світу.

Створення ефективної системи управління і контролю за дотриманням законодавства у сфері лісокористування, розроблення чіткого механізму економічного та соціального стимулювання ефективного збереження і охорони біорізноманіття, відтворення та раціонального використання лісових ресурсів, та екосистемних послуг.

Необхідність прийняття і застосування нормативних документів з багатофункціонального наближеного до природи ведення лісового господарства, затвердження диференційованих систем ведення господарства в різних категоріях лісів.

Тема 1.4 Технологічні аспекти впровадження наближеного до природи лісівництва

Технологічні способи заготівлі деревини в гірських умовах. Розвиток мережі лісових автодоріг як основи для практичного запровадження наближеного до природи лісівництва. Застосування сучасних систем лісових машин і технологічних процесів на засадах природозбереження. Організація і технологія заготівлі деревини, впровадження нових природозберігаючих лісозаготівельних технологій та нової природозберігаючої високопродуктивної технології забезпечення надійного лісовідновлення на зрубках.

Технологічні схеми розробки лісосік з використанням на трелюванні деревини мобільних канатних установок та інших способів трелювання. Організація і оцінка розвинутої мережі лісових доріг, зокрема в гірських умовах. Забезпечення відповідною лісозаготівельною технікою та системою машин, наявність апробованих природозберігаючих технологій проведення лісосічних робіт при веденні наближеного до природи лісівництва.

Тема 1.5 Наближене до природи лісівництво і рубки переформування

Необхідність і особливості проведення рубок переформування, як першого етапу багатофункціонального наближеного до природи ведення лісового господарства, для поступового перетворення одновікових чистих і мішаних деревостанів у різновікові мішані багаторусні лісові деревостани, низькостовбурних – у різновікові високостовбурні лісостани. Обґрунтування необхідності застосування у практиці ведення лісового господарства диференційованих видів, способів і методів рубок догляду за типами лісу і цільовими програмами лісовирощування. Організаційно-технічні показники рубок переформування як етапу наближеного до природи лісівництва. Способи переформування різних за складом і структурою насаджень. Методи відбору дерев у рубку у типових насадженнях при проведенні заходів з наближеного до природи лісівництва і рубок переформування. Інтенсивність і повторюваність окремих етапів рубок. Планування і здійснення лісівничих заходів. Контроль успішності лісівничих заходів при проведенні рубок переформування. Облікова картка для проведення рубок переформування. Досвід рубок переформування у лісах Карпат.

Тема 1.6 Лісовпорядкування лісів на засадах наближеного до природи лісівництва

Лісогосподарські заходи в умовах глобальних кліматичних змін. Необхідність удосконалення національної (вибірково-статистичної) інвентаризації лісів; застосування сучасних географічних інформаційних систем, нормативів наближеного до природи лісівництва; екологічний моніторинг стану лісів; залучення громадськості в процес планування ведення лісового господарства; натурний підбір під час проведення базового лісовпорядкування лісових ділянок придатних для втілення вибіркового рубок та їх проектування; особливості закладання мережі дослідних ділянок з рубок переформування в характерних для лісогосподарського підприємства умовах місцезростання, різних типах деревостанів і лісах різного функціонального призначення. Здійснення на дослідних ділянках періодичного контролю (моніторингу) з метою оцінки отриманих результатів; розроблення цільових типів деревостанів для груп близьких типів лісу та залежно від функціонального призначення лісів. Особливості проведення базового лісовпорядкування щодо аналізу оцінки реальних деревостанів за ступенем віддаленості їх від цільових деревостанів – наближені, перехідні, віддалені та похідні типи деревостанів й удосконалення нормативно-правової бази лісовпорядкування. Способи та види рубок і система ведення лісового господарства. Удосконалення сталого лісоуправління.

Тема 1.7 Огляд принципів, методів і способів наближеного до природи лісівництва і їх впровадження у практику господарювання

Розгляд принципів, методів і способів наближеного до природи лісівництва та їх впровадження у практику господарювання у європейських країнах та в Україні. Стратегія Pro Silva 2030+. Екологічні, економічні і соціальні складові наближеного до природи лісівництва і їх реалізація на практиці. Особливості механізму запровадження наближеного до природи лісівництва, який реалізується через: поступовий і планомірний перехід від переважаючих суцільно-лісосічних способів рубок до раціонального поєднання вибіркового і поступових способів рубок з формуванням складної різновікової структури насаджень і переходом у майбутньому до вибіркової системи ведення лісового господарства у гірських лісах Карпатського регіону, а також збільшення частки цієї системи господарювання у рівнинних лісах України; перегляд і внесення змін у чинні нормативні документи та опрацювання і ухвалення нових нормативно-правових актів – Настанов або Правил наближеного до природи лісівництва в Україні і, зокрема, – системи ведення лісового господарства на засадах наближеного до природи лісівництва.

Практичний курс

Тема 2.1 Практичні аспекти наближеного до природи ведення лісового господарства та рубок переформування

Використання природних процесів у веденні лісового господарства. Відмова від суцільних рубок та перехід до вибіркового рубок. Способи та методи збереження біорізноманіття. Принципи формування різновікових і мішаних деревостанів а також перетворення одновікових і монокультурних лісів у стійкі екосистеми. Заходи щодо поступового зрідження деревостанів. Проведення лісгосподарських заходів для стимулювання природного поновлення. Проведення вибіркового вилучення дерев для покращення структури лісу. Необхідність і способи проведення рубок переформування залежно від стану насаджень.

1. Відбір дерев за функціональними групами

Замість суцільного вилучення, кожне дерево в насадженні оцінюється індивідуально. Практики виділяють три категорії:

- **Дерева майбутнього (цільові):** Найбільш життєздатні, з гарною кроною, цінні породи. Навколо них зосереджуються всі заходи догляду;

- **Дерева-помічники:** Ті, що притіняють стовбури «дерев майбутнього» (запобігають появі водяних пагонів) або підтримують ґрунтову вологу;

- **Дерева, що підлягають вилученню:** Хворі, деформовані або ті, що безпосередньо конкурують (затіняють крону) з «деревими майбутнього».

2. Технологія рубок переформування

Це не одноразова акція, а цикл втручань (зазвичай 3–4 прийоми з інтервалом 5–10 років):

- **Перший етап:** Створення «вікон» (прогалин) у наметі лісу діаметром 1–1,5 висоти дерева. Це стимулює появу самосіву.

- **Другий етап:** Розширення вікон та розрідження груп другого ярусу.

- **Третій етап:** Вилучення останніх елементів старого намету, коли підріст уже досяг стадії сталого молодняка.

3. Збереження «біологічної спадщини»

Практичний аспект, який відрізняє НПЛ від класичних рубок:

- **Мертва деревина:** Залишення сухостою (якщо він не несе загрози масового розмноження короїдів) та великих гілок на землі для живлення ґрунту та оселення комах/птахів.

- **Дерева-біотопи:** Залишення дуплистих дерев, дерев із гніздами або рідкісних для цієї ділянки порід (наприклад, дика груша, яблуня), навіть якщо вони не мають ділової цінності.

4. Робота з природним поновленням

- **Відмова від оранки:** Замість суцільної підготовки ґрунту використовується лише точкове сприяння природному поновленню.

- **Зміна підліску:** Догляд за підростом цільових порід (ялиця, бук, дуб), які з'явилися природним шляхом, замість висадки монокультур під лінійку.

5. Логістика та техніка

– **Постійні технологічні мережі:** Трелювальні волюки розбиваються один раз на десятиліття і використовуються постійно, щоб мінімізувати ущільнення ґрунту на решті площі.

– **Малогабаритна техніка:** Використання легких тракторів або лебідок, щоб не пошкоджувати кору дерев, що залишаються, та молодий підріст.

6. Визначення способу рубки і лісовідновлення на основі стану насадження

– **У чистих соснових культурах:** Поступове введення листяних порід (дуб, липа) під намет через невеликі вікна.

– **У гірських ялиниках:** Створення нерівномірної структури для запобігання вітровалам (куртинні рубки).

Тема 2.2 Оцінка проведених заходів першого прийому переформування в смерекових деревостанах Людвиківського лісництва

Огляд і оцінка стану смерекового насадження у Людвиківському лісництві. Ознайомлення слухачів з матеріалами та насадженням, методами, способами застосування проведених заходів на демонстраційних ділянках. Цільові параметри деревостанів залежно від інтенсивності проведених рубок. Оцінка результатів проведених заходів першого прийому переформування в смерекових деревостанах Людвиківського лісництва.

Тема 2.3 Етапи переформування насаджень та критерії їх проведення

Переформування насаджень як поступовий, багатокроковий процес трансформації деревостанів (особливо похідних або одновікових) у стійкіші різновікові мішані ліси, що відповідають типу лісорослинних умов. Він включає рубки переформування, догляди, сприяння природному поновленню та введення корінних порід. Особливості етапів переформування насаджень і їх критерії. Заходи для досягнення цільових параметрів деревостану.

Тема 2.4 Особливості відбору дерев у рубку при переформуванні насаджень

Відбір дерев на основі комплексної оцінки, де пріоритет надається видаленню фаутичних, хворіючих та перестійних дерев, а також порід, що не відповідають цільовому складу. Відбір цільових дерев залежно від структури деревостану. Збереження відмерлої деревини. Поступові етапи проведення вибіркової рубки для досягнення запланованих параметрів деревостану, постійної наявності підросту і його збереження та підтримання стійкості насадження.

Тема 2.5 Цільові параметри оптимальних деревостанів і їх визначення

Цільові параметри оптимальних деревостанів — це модельні лісівничо-таксаційні показники (видовий склад, вікова і просторова структура, запас, стійкість і стабільність деревостану, зімкнутість намету, природне поновлення, стан підліску і трав'яного вкриття, кількість відмерлої деревини), що

забезпечують максимальну продуктивність, стійкість та екологічну ефективність. Вони визначаються на основі моделей росту, типу лісу та цільового призначення, відрізняючись від модальних насаджень вищою якістю та запасом. На підставі цих параметрів і ведеться лісове господарство.

Тема 2.6 Оцінка цільових ялицево-дубових деревостанів Малотур'янського лісництва

Огляд і оцінка стану смерекового ялицево-дубового деревостану у Малотур'янському лісництві. Ознайомлення з матеріалами лісівничо-таксаційними характеристиками дослідних ділянок. Визначення модельно-таксаційних показників (видового складу і структури деревостану, природного поновлення, мертвої деревини, біорізноманіття), які зможуть забезпечити продуктивність та стійкість деревостану. Технологічні і економічні аспекти підтримання стійкості і продуктивності ялицево-дубових деревостанів.

Тема 2.7 Методи контролю за якістю рубок переформування

Контроль за якістю рубок переформування, спрямованих на створення різновікових насаджень передбачає дотримання технологічних карт переформування насадження і його цільових параметрів, поступовість проведених заходів, збереження біорізноманіття та збереження 60-75% життєздатного підросту і догляду за ним (залежно від схилів та сезону). Основна увага приділяється відбору дерев (кращі, допоміжні, підлягають вирубуванню, цільові) та забезпеченню природного поновлення. Періодичність і повторність контролю за станом насадження і його змінами.

Література

1. Декларація XIII Світового лісового конгресу з питань лісового господарства. – Буенос-Айрес, Аргентина. Розвиток лісів: життєва рівновага. Висновки та стратегічні заходи. [Електронний ресурс] / URL: <http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article.jsessionid>

2. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» у редакції від 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>

3. Криницький Г. Т., Чернявський М. В. Наближене до природи лісівництво – основа сталого ведення лісового господарства в Карпатському регіоні (досвід України і Словаччини). Лісівництво і агролісомеліорація. 2015. Вип. 126. - С. 52-59.

4. Лісовий кодекс України у редакції від 15.11.2024. Доступно: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text>

5. Манява. Екскурсійний путівник об'єктом наближеного до природи лісівництва. URL: <https://ukrrimf.org.ua/wp-content/uploads/2018/07/Manyava-Ekskursiyniy-putivnik.pdf>

6. Чернявський М. В., Швіттер Р., Ковалишин Р. В. та ін. Наближене до природи лісівництво в Українських Карпат / за ред. М. В. Чернявського. – Львів : ЛА “Піраміда”, 2006. – 88 с. URL:

<https://drive.google.com/file/d/178IOGm3pFPoto1JNRoNZJLNNHIVFqmp/view?u...>

7. Наближене до природи та багатофункціональне ведення лісового господарства в Карпатському регіоні України та Словаччини : посібник / Г.Т. Криницький, М. В. Чернявський, Ю. Ю. Дербаль та ін.; за ред. Г. Т. Криницького, М. В. Чернявського. – Ужгород: ПП. "Коло", 2014. – 278 с. URL: <https://forza.org.ua/uk/nablizhene-do-prirodi-ta-bagatofunkcionalne-vedennya-lisovogo-gospodarstva-v-karpatskomu-regioni>

8. Наближене до природи лісівництво: проблеми та перспективи. – Київ: НУБіП, 2024. – 177 с. URL:

https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u184/tezy_april_25_kyiv_nubip_1.pdf

9. Постанова Кабінету Міністрів України від 25 жовтня 2024 р. «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо здійснення рубок в лісах України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1239-2024-%D0%BF#Text>

10. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 квітня 2024 р. № 454 «Деякі питання ведення лісового господарства у період дії правового режиму воєнного стану та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 12 травня 2007 р. № 724». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/454-2024-%D0%BF#Text>

11. Постанова Кабінету Міністрів України від 25.10.2024 р. N 1239 «Про затвердження Правил поліпшення якісного складу лісів, проведення інших рубок та робіт, пов'язаних і не пов'язаних із веденням лісового господарства». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/kp070724?an=1>

12. Постанова Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2023 р. № 112 «Про затвердження Порядку здійснення лісовпорядкування». Доступно: https://zakononline.com.ua/documents/show/513134_759115

13. Публічний звіт голови Державного агентства лісових ресурсів України за 2023 рік. Державне агентство лісових ресурсів України. URL: <https://forest.gov.ua/agentstvo/komunikaciyi-z-gromadskistyuu/publiczni-zviti-derzhlisagentstva> (дата звернення: 05.04.2024).

14. Свириденко В. Є., Бабіч О. Г., Киричок Л. С. Лісівництво. Підручник. – К.: Арістей, 2004. – 544 с.

15. Сошенський О. М. (2024). Підходи наближеного до природи лісівництва в ЄС та перспективи впровадження таких підходів в Україні (доповідь). VI Форум "Української лісової платформи" - "Основи сталого використання лісових ресурсів: наближене до природи лісівництво та лісова біомаса" 10 липня 2024 р. URL: <https://specials.wwf.ua/forest-platform/forum-vi>

16. Туниця Ю. Ю. Природна економіка і наближене до природи лісівництво: ідентичність концепцій та можливості їхнього взаємозбагачення / Ю. Ю. Туниця // Наук. праці Лісівничої акад. наук України : зб. наук. праць. - 2010. – Вип. 9. – С. 14-20.

17. Чернявський М. В. Наближене до природи ведення лісового господарства в Україні / М. В. Чернявський // Ліс. і мислив. журн. – 2008. – № 1. – С. 14-17.

18. Чернявський М. В. Рубки переформування деревостанів / М. В. Чернявський // Наукові основи підвищення продуктивності та біологічної стійкості лісових та урбанізованих екосистем.– Львів, 2005. – С. 85–88.

19. Чернявський М. В. Наближене до природи лісівництво як стратегія сучасного ведення лісового господарства / М. В. Чернявський // Основні причини знеліснення та деградації лісів в Україні : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 20–22 вер. 2009 р. – Львів, 2010. – С. 22–30.

20. Чернявський М. В. Наближене до природи ведення лісового господарства в Україні / М. В. Чернявський, Г. Т. Криницький, В. І. Парпан// Наукові праці Лісівничої академії наук України. – 2011. – Вип. 9. – С. 29–35.

21. Чернявський М. В. Настанови з проведення робіт по переформуванню одновікових однопородних деревостанів / Чернявський М. В., Коржов В. Л., Угрин А. І, та ін. – Ужгород, 2004. – 26 с.

Начальник відділу навчання
та розвитку персоналу

Віталій РОМАНЕНКО